

انفاق، ایثار و مواسات مالی و نقش هریک در توزیع درآمد و ثروت جامعه اسلامی

ya.jamali@chmail.ir
m_khalil411@yahoo.com

کلیه یعقوب جمالی / دانش پژوه دکتری فلسفه اقتصاد اسلامی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
محمد جمال خلیلیان اشکذری / دانشیار گروه اقتصاد مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
دریافت: ۹۸/۱۲/۰۵ پذیرش: ۹۹/۰۴/۰۵

چکیده

از جمله ویژگی منحصر به فرد اقتصاد اسلامی انفاق، ایثار و مواسات مالی است که نقش بسیار مهمی در توزیع ثروت و درآمد دارند. این امور با وجود ظرفیت بسیار، کمتر مورد توجه قرار می گیرند. تبیین نقش آنها در توزیع ثروت و درآمد می تواند در این راستا بسیار راهگشا باشد. هدف این پژوهش تبیین نقش این موارد در توزیع ثروت و درآمد است، تا با تبیین نقش آنها، آنچه شایسته تقویت این موارد است، رقم خورد. این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه ای و به صورت تحلیلی - توصیفی انجام شده است. یافته های پژوهش نشان می دهد انفاق، ایثار و مواسات مالی آثار و برکات زیر را به دنبال دارد: تضمین پرداخت داوطلبانه، تقویت قرابت و نزدیکی مردم با نظام اسلامی، عدالت اقتصادی، کاهش فقر، امنیت اقتصادی، کاهش فاصله طبقاتی، تأمین اجتماعی، حذف واسطه های غیر لازم، ایجاد محبت و صمیمیت میان مردم، تسریع ظهور آثار توزیع ثروت، اشتیاق مردم به توزیع ثروت، صرفه جویی در هزینه های توزیع، تعدیل ثروت، تعدیل توزیع ثروت و درآمد، کاهش مشکلات و معضلات اجتماعی.

کلیدواژه ها: انفاق، ایثار، مواسات، توزیع درآمد و ثروت.

مقدمه

مقاله است، پرداخته و اصل اخوت و برادری در جامعه توحیدی را اصلی اخلاقی، عاطفی و اقتصادی تلقی می‌کند. به عقیده ایشان امور مذکور تنها اصلی ذهنی و اخلاقی نیستند؛ بلکه پیامدهای واقعی و ملموسی دارند که کمک‌رسانی به انسان‌ها و دستیاری به مؤمنان از جمله آنهاست. زمینه‌های مناسب ذکرشده در اسلام هیچ‌گاه درآمد‌ها و ثروت‌های جامعه را نزد عده‌ای متراکم نمی‌سازد؛ از این‌رو توزیع عادلانه درآمد و ثروت بهتر صورت می‌گیرد. در این کتاب به اخوت، احسان و تعاون اشاره شده و رفع فقر و محرومیت، برقراری عدالت و ایجاد توازن، تربیت نیروهای نوآور و مبتکر و رشد و تعالی معنوی جامعه و همبستگی ملی از اهداف مهم توزیع مناسب درآمد و ثروت آورده است. مقاله «انفاق قرآنی و ابزارهای مالی مناسب آن در عصر حاضر» (موسویان، ۱۳۸۰)، به جایگاه و اهمیت انفاق در آموزه‌های اسلامی پرداخته و برای آن شرایطی مانند: کسب رضایت الهی، انفاق از اموال طیب و پاکیزه، آشکار و نهان بودن انفاق و انفاق کریمانه و پاسخ کریمانه را بیان داشته است.

مقاله «جایگاه انفاق و خاستگاه اجتماعی - اقتصادی آن، مطالعه موردی شهر بهبهان» (موسایی، ۱۳۸۷)، در تبیین انفاق به نظام تأمین اجتماعی مبتنی بر کمک‌های داوطلبانه واجب یا مستحب، توزیع عادلانه‌تر، احساس قربت و نزدیکی مردم با نظام اسلامی و عظیم‌ترین منبع برای تأمین اجتماعی اشاره می‌کند.

مقاله «مبانی نظری توزیع عادلانه» (شوقی الفجری، ۱۳۸۱) تبیینی روشن و علمی از مسئولیت دولت و مردم نسبت مسئله فقر و توازن اقتصادی دارد. دو حد کفایت توسط دولت و حد تکافل اجتماعی توسط مردم نسبت به همدیگر را که در مجموع تعاون و همکاری میان دولت و مردم است را در توزیع عادلانه ضروری می‌داند.

مقاله «نکاتی پیرامون سخاوت، ایثار، تبعیض و (عرفان عملی در اسلام)» (فیض مشکینی، ۱۳۶۲) به تبیین مفهوم ایثار و تفاوت آن با سخاوت و عدم تبعیض در جامعه اسلامی پرداخته که در تبیین مفهوم ایثار در این مقاله مؤثر بوده است.

در مجموع نوشته‌های مذکور به تبیین مفاهیم انفاق، ایثار و مواسات در آموزه‌های اسلامی پرداخته‌اند و تا حدی سعی داشته‌اند به نقش این امور در ابعاد متفاوت زندگی انسان‌ها اشاره داشته باشند؛ اما هدف این مقاله بخصوص تبیین و توضیح نقش انفاق، ایثار و

دانشمندان و همه مکاتب اقتصادی جهان در طول تاریخ به دنبال حل مشکلات جوامع خود از هیچ تلاشی در راستای بهبود وضعیت مردم دریغ نکرده‌اند. وقوع حوادث طبیعی همچون سیل، زلزله، خشکسالی و مشکلات غیرارادی باعث می‌گردد تا برخی انسان‌ها نتوانند نیازهای خود و اطرافیان خود را تأمین کنند. دین مبین اسلام جهت حل این مشکل برنامه‌هایی را تدارک دیده تا بدین‌وسیله مسلمانان به یاری هم‌نوعان خود بشتابند و دست یاری به آنان دهند. دین مبین اسلام در این راستا اموری را مورد تأکید و سفارش قرار داده است؛ برخی از آنها عبارتند از: انفاق، ایثار و مواسات مالی. وجود هریک از این موارد در جامعه اسلامی، منشأ تحولات و تأثیرات بسیاری خواهد بود. یکی از این تأثیرات، نقشی است که در عرصه توزیع ثروت و درآمد ایفا می‌کنند. جنبه نوآوری بحث، بیان نقش مفاهیم بیان شده در توزیع ثروت و درآمد به صورت یک تحقیق و کامل‌تر از آثار قبل است. در این تحقیق به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که: انفاق، ایثار و مواسات چه نقشی در توزیع ثروت و درآمد در جامعه دارند؟ برای پاسخ به این پرسش، ابتدا باید معنای انفاق، ایثار و مواسات مشخص شود؛ و اینکه توزیع ثروت و درآمد در جامعه به چه معناست.

در منابع اسلامی به انفاق، ایثار، مواسات و نقش این امور بر جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها توجه شده است. در این زمینه می‌توان به نوشته‌هایی از جمله موارد ذیل اشاره کرد:

در کتاب **مبانی اقتصاد اسلامی** (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹)، پرداخت زکات و خمس و مانند آنها برای رفع نیازمندی‌های مردم ضعیف جامعه و به منظور تحدید و کنترل ثروتمندان و تعدیل ثروت امری ضروری تلقی شده است. در این کتاب آمده که دین مبین اسلام با تشویق به انفاق‌های مستحب و ترویج روحیه برادری و ترغیب به رسیدگی به یکدیگر، از انباشته‌شدن فوق‌العاده ثروت در دست اغنیاء جلوگیری کرده و پرداخت آنها را داوطلبانه و همراه نوعی ارتباط محبت‌آمیز میان افراد جامعه قرار داده است. در نهایت ایجاد کمترین هزینه برای وصول و توزیع آنها و تأمین زندگی فقرا و درماندگان از آثار خمس و زکات شمرده شده است.

کتاب **شاخص‌های توسعه اقتصادی از دیدگاه اسلام** (خلیلیان اشکذری، ۱۳۸۴)، به مواسات که یکی از مفاهیم مطرح‌شده در این

مواسات در توزیع درآمد و ثروت به عنوان یکی از راه کارهای دین مبین اسلام در حل مشکلات اقتصادی زندگی بشر است.

۱. مفاهیم

۱-۱. انفاق

انفاق در لغت از «فق» است که گاهی به معنای انقطاع و از بین رفتن است و گاهی به معنای پنهان شدن است. واژه انفاق به معنای هرگونه خرج کردن و هزینه نمودن است و به تناسب معنای اول این است که با انفاق اموال تمام می شود و به پایان می رسد و به تناسب معنای دوم این می شود که با انفاق کردن خلأهای زندگی پر می گردد (ایروانی، ۱۳۹۰، ص ۴۵).

در قرآن کریم واژه انفاق و مشتقات آن در ۷۳ مورد آمده است. برخی از مفسران آن را به معنای خارج کردن چیزی از ملک خود و به ملک دیگری درآوردن تعریف کرده اند. انفاق اعم از مال و غیرمال است. در قرآن سفارش به انفاق با جمله هایی مانند: «اتَّقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ» (بقره: ۵۴) شده و روزی شامل تمام نعمت های مالی و غیرمالی می شود. انفاق واجب شامل خمس، زکات و دیگر پرداخت های واجب مالی مانند نذر، کفاره، جرائم مالی و... می گردد و انفاق مستحب شامل هرگونه پرداختی که در راه خدا صورت گیرد است (موسایی، ۱۳۸۷، ص ۴۴).

در باب انفاق آیات فراوانی بیان شده است، از جمله: «آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلِفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ» (حدید: ۷)؛ به خدا و رسولش ایمان بیاورید و از آنچه شما را در آن وارث پیشینان قرار داده است انفاق کنید و آنان که از میان شما ایمان آورده و انفاق کرده اند اجر بزرگی دارند. مسئله انفاق یکی از مهم ترین مسائلی است که اسلام روی آن تأکید دارد و شاید ذکر آیات آن پشت سر آیات مربوط به معاد از این نظر باشد که یکی از مهم ترین اسباب نجات در قیامت، انفاق و بخشش در راه خداست (بابایی، ۱۳۸۲، ج ۱، ص ۳۳۶).

انجام انفاق در آیات قرآن کریم همراه آدابی است که رعایت آن آداب از باطل شدن آثار انفاق جلوگیری می کند. انگیزه های آمیخته با ریا و متوجه ساختن مردم به خود انفاق را از بین می برد. و مثل شخص ریاکار مانند کسی دانسته شده که خاک را روی تخته سنگی بریزد و باران تندی آن را بشوید و اثری از آن خاک باقی نماند (بقره: ۲۶۵). در صدقات واجب، آشکار پرداختن آن بهتر است و در صدقات مستحب، پنهانی پرداخت کردن آن بهتر است (جوادی آملی، ۱۳۹۴، ص ۴۱۲).

در ذیل آیه ۲۶۵ سوره «بقره» که انگیزه های غیرالهی در انفاق را نهی می کند، امام صادق ع می فرماید: چیزی نزد من محبوب تر از آن نیست که به کسی عطا و احسانی کرده باشم. کسی که انفاق کند و خشنودی و رضای خداوند را جلب کند، مانند کسی است که باغی بر بلندی داشته باشد و بر اثر باریدن باران های نافع، ثمره و میوه آن دوچندان گردد (بروجردی، ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۵۴۵).

با دقت در آیات قرآن مجید آشکار می شود یکی از اهداف اسلام این است که اختلافات غیرعادلانه ای که در اثر بی عدالتی های اجتماعی در میان طبقه غنی و ضعیف پیدا می شود، از بین برود و سطح زندگی کسانی که نمی توانند نیازمندی های زندگیشان را بدون کمک دیگران رفع کنند، ارتقا یابد و حداقل لوازم زندگی را داشته باشند. اسلام برای رسیدن به این هدف برنامه وسیعی در نظر گرفته است. وجوب پرداخت مالیات های اسلامی از قبیل زکات، خمس، صدقات و مانند آنها و تشویق به انفاق، وقف، قرض الحسنه و کمک های مختلف مالی قسمتی از این برنامه را تشکیل می دهد (بابایی، ۱۳۸۲، ص ۳۳۷).

دایره زکات در صدر اسلام تمام فعالیت های اقتصادی، از جمله زراعت، دامداری، صنعت و تجارت را دربر می گرفت و در حال حاضر نیز براساس فتوای برخی از فقیهان، به موارد خاص منحصر نبوده و قابل تعمیم به موارد جدید نیز است. خمس نیز براساس فقه امامیه افزون بر غنایم، شامل هرگونه درآمد سالانه مازاد بر مخارج مصرفی است (موسایی، ۱۳۸۷، ص ۴۰).

۱-۲. ایثار

عزالدین محمود کاشانی دومین اصل اخلاقی را ایثار می داند که نه تنها در دین و عرفان که در زندگی اجتماعی انسان از ضروری ترین عوامل سازگاری و بهروزی به شمار می آید (افراسیاب پور، ۱۳۸۹، ص ۸۵). در *مصباح الهدایة* در این باره آمده است: «از جمله مکارم خلاق، یکی بذل است به معنای اعطای خیر، که بر چند نوع است؛ یکی اینکه در مقابل بذلی دیگر واقع گردد؛ دوم اینکه بر سبیل ابتدا بود با توقع مکافات؛ و آنرا متاجر گویند که این دو مربوط به عوام است. سوم اینکه بر سبیل ابتدا باشد و توقعی در آن نباشد؛ این نوع را ایثار خوانند که مرتبه اخص الخواص است» (کاشانی، ۱۳۹۴، ص ۳۴۶).

اهل ایثار چند طایفه اند، طایفه ای که مال ایثار می کند؛ مانند انصار در یوم النصیر «وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ» (حشر: ۱۳۹۴، ص ۴۱۲).

همانند اجزای یک ساختمان‌اند که هر جزئی از آن جزء دیگر را محکم نگاه می‌دارد. و نیز فرمود: «المؤمنون كالنفس الواحدة»؛ مؤمنان همچون یک روحند (مکارم شیرازی، ۱۳۶۶، ج ۳، ص ۴۶).

۹) و آنان را بر خود مقدم می‌دارند، هر چند خود فقیر باشند. طایفه‌ای به جاه، ایثار کنند و طایفه‌ای به حیات یا حظوظ اخروی؛ هیچ خلقی به اندازه سخا و ایثار نورانیت ندارد (افراسیاب‌پور، ۱۳۸۹، ص ۸۶).

۱-۳. مواسات

امام رضا^ع در خصوص ویژگی‌های پیامبر^ص فرمودند: «... أَفْضَلُهُمْ عِنْدَهُ وَ أَعْمَهُمْ نَصِيحَةً لِلْمُسْلِمِينَ وَ أَعْظَمُهُمْ عِنْدَهُ مَنْزِلَةً أَحْسَنُهُمْ مُوَأَسَاةً وَ مُوَأَزَرَةً» (صدوق، ۱۳۵۵، ج ۱، ص ۳۱۸).

برترین مردم نزد پیامبر^ص کسی بود که خیرخواهی‌اش درباره مسلمانان فراگیرتر بود و بزرگ‌ترین مردم نزد او کسی بود که در بخشش مالی و مدرسانی بهتر رفتار می‌کرد.

یکی از مهم‌ترین سفارش‌ها مواسات است؛ یعنی شرکت دادن دیگران در امکانات خود. در جامعه آرمانی اسلامی همه افراد به این مرحله رسیده‌اند. روایت «امتحنوا شیعتنا عند ثلاث عند موافقت الصلاة كيف محافظتهم عليها و عند اسرارهم كيف حفظهم لها عند عدونا و إلى أموالهم كيف مواساتهم فيها» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۴، ص ۱۱۲) بیان می‌دارد شیعیان ما را در مواقع نماز، حفظ اسرار و مواسات و برادری آزمایش کنید تا ببینید همان‌گونه که باید باشند، رفتار نیز می‌کنند. جامعه نوپای مدینه از این سطح هم بالاتر بودند. انصار با وجود نیاز شدید داشته‌های خود را به مهاجرین تقدیم می‌کردند، در آیه شریفه آمده است: «و يؤثرون علی أنفسهم و لو كان بهم خصاصة» (حشر: ۹). پیامبر اکرم^ص در روایاتی فرمودند: یکی از حقوق واجب الهی مؤمن بر مؤمن دیگر این است که از اموالش به او ببخشد؛ بخشش برادرانه بهترین اعمال است و مؤمن حقیقی کسی است که از مالش به فقیر ببخشد (کاشانی، ۱۳۸۶، ص ۹۷).

مبنای این‌گونه رفتار آن است که در جامعه اسلامی همه با هم برادر و به‌مثابه یک پیکرند. در احادیث فراوانی که از پیامبر^ص و پیشوایان بزرگ اسلام به ما رسیده بر لزوم و اهمیت این موضوع با عبارات مختلفی اشاره شده است: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ فِي تَوَادُّهِمْ وَ تَرَاحُمِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا أَشْتَكَى بَعْضُهُ تَدَاعَى سَائِرُهُ بِالسَّهْرِ وَ الْحُمَى» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۸، ص ۱۵۰)؛ مثل افراد با ایمان در دوستی و نیکی به یکدیگر همچون اعضای یک پیکر است که چون بعضی از آن رنجور شود و به درد آید اعضای دیگر را قرار و آرامش نخواهد بود. همچنین پیامبر اکرم^ص می‌فرماید: «المؤمن للمؤمن كاللبنيان يشيد بعضه بعضاً»؛ افراد باایمان نسبت به یکدیگر

۱-۴. توزیع ثروت و درآمد

واژه توزیع از باب تفعیل است و در معنای لغوی به طور عمد به مال نسبت داده می‌شود و به معنای قسمت و حصه‌حصه کردن است. از نظر معنای اصطلاحی، در نظام اقتصاد اسلامی، به تقسیم کردن موجب، منابع طبیعی خدادادی، تولیدات و مشتقات حاصل از آنها گفته می‌شود. به عبارت دیگر، به تخصیص و تقسیم‌بندی منابع تولید که ثروت‌های اولیه نامیده می‌شود و بهره‌برداری و تبدیل آنها به کالاها از طریق کار که ثروت‌های ثانویه نامیده می‌شود، توزیع گویند (بیات، ۱۳۶۹، ص ۲۱۱). به بیان ساده‌تر، می‌توان گفت: مقصود از «توزیع» در لغت، تقسیم و تسهیم اشیاء و در اصطلاح علم اقتصاد به معنای تقسیم محصول تولیدشده یا درآمد حاصل از آن، بین عوامل تولید است. تا تولیدی صورت نگیرد توزیعی اتفاق نمی‌افتد (خلیلیان اشکذری، ۱۳۸۴، ص ۱۲۷).

هر فعالیت اقتصادی با فعالیتی به نام توزیع در ارتباط است. توزیع یعنی تقسیم محصول بین کسانی که در تولید آن سهیم‌اند. مشکل تقسیم‌داری‌ها موجب گشته تا جامعه به دو قطب تقسیم گردد. یک قطب گروه‌های ثروتمندی هستند که قادرند نیازهای خود را تأمین کنند و قطب دیگر، گروه‌های فقیری هستند که قدرت این کار را ندارند. ثروتمندان نه تنها نیاز خود را برآورده می‌سازند، بلکه دارای نفوذ و قدرت نیز می‌گردند. از این جهت مکتب‌ها و نظام‌های اقتصادی در راه‌حلی‌هایی که جهت مشکل توزیع درآمد مطرح می‌سازند، اختلاف اساسی می‌یابند (شوقی‌الفنجری، ۱۳۸۱، ص ۱۳۷).

به بیان شهید صدر مسئله توزیع در نظام اقتصادی اسلام، دو شاخه اصلی دارد: یکی توزیع قبل از تولید؛ توزیع و سهم‌بندی منابع طبیعی و مواهب خدادادی بین آحاد مردم و دیگر توزیع پس از تولید؛ توزیع و مشخص کردن سهم هریک از عوامل تولید از محصول تولید شده (صدر، ۱۳۷۵، ص ۴۱۳).

کیفیت توزیع ثروت در هر نظام اقتصادی وابسته به زیربنای حقوقی مورد قبول آن نظام است. اسلام در مقابل دو مکتب سرمایه‌داری و سوسیالیزم مجموعه‌ای از مقررات و حقوق را در نظر گرفته که تعادل بین خواسته‌ها و مصلحت‌های فردی و اجتماعی را

از این نحوه توزیع ثروت و درآمد خرسند گشته و احساس قرابت و نزدیکی مردم با نظام اسلامی تقویت می‌گردد.

۱-۴. عدالت اقتصادی

از جمله اهداف توزیع ثروت و درآمد در جامعه ایجاد عدالت اقتصادی است. عدالت فی‌نفسه دستور صریح قرآن است: «ان الله یأمر بالعدل و الاحسان» (نحل: ۹۰). قرآن کریم اقامه عدل را مهم‌ترین اهداف انبیاء شمرده است. «لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَاَلْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید: ۲۵) عدالت از آموزه‌های بسیار فراگیر اسلام است.

انصاف یکی از بهترین، روشن‌ترین و دقیق‌ترین معیارها برای تنظیم روابط فردی و اجتماعی است. این ملاک در همه روابط از جمله روابط اقتصادی کاربرد دارد و همه بخش‌های تولید، توزیع، تجارت و مصرف را شامل می‌شود. عدالت قبل از تولید مرادف با تساوی و پس از تولید به معنای این است که حق هرکسی را باید به او داد؛ اما انصاف اقتضا می‌کند اگر توانایی مالی او بیشتر از نیاز اوست، قسمتی را به محرومان دهد (معارج: ۲۴ و ۲۵). باید دید مفاهیم مورد بحث چگونه به امر عدالت کمک کرده و نقش ایفا می‌کنند.

مردم در جامعه اسلامی نسبت به یکدیگر دارای حق و حقوقی هستند و نمی‌توانند نسبت به هم بی‌تفاوت باشند. یکی از حقوق اولیه هر فرد در جامعه داشتن ضروریات زندگی ام از خوراک، پوشاک و مسکن است. معمولاً در جوامع مختلف بنا بر علت‌های مختلفی که جای بحث از آنها در این مجال نیست، اختلاف طبقاتی وجود دارد و برخی در طبقات پایین و ضعیف قرار می‌گیرند. انفاق، ایثار و مواسات می‌توانند در راستای توزیع عادلانه ثروت به قشر فقیر و مسکین کمک کنند و هم از باب مواسات، افراد دیگر جامعه نیز بهره‌مند گردند. این مطلب نقش بالای این مفاهیم را در عدالت اقتصادی بیشتر نشان می‌دهد.

۲-۴. کاهش فقر

با تأثیری که انفاق، ایثار و مواسات در ارتقاء عدالت اقتصادی جامعه دارند به رفع نیازهای نیازمندان توجه بیشتری می‌گردد؛ از این‌رو می‌توان شاهد کاهش فقر و تهیدستی در جامعه بود. البته اگر همگان به این مهم بپردازند، فقر از جامعه ریشه‌کن خواهد شد. بهره‌گیران از انفاق، ایثار و مواسات گروه‌هایی از اجتماع هستند که از نظر اقتصادی در سطح پایینی قرار دارند.

ایجاد می‌کند (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، ص ۲۶۷). از سوی دیگر، اسلام مبنای اصلی درآمد را عامل کار اقتصادی می‌داند؛ البته با ایجاد محدودیت‌هایی مانند حرمت ربا، احتکار و... سعی دارد از مشکلات جوامع سرمایه‌داری جلوگیری کند (همان، ص ۲۶۷).

نظام توزیع در مکتب اسلام را می‌توان نظام توزیع عادلانه ثروت و درآمد نامید که زیرمجموعه‌ای از نظام اقتصادی اسلام است؛ و لذا تحت تأثیر اصول، مبانی و اهداف آن قرار می‌گیرد (عیوضلو، ۱۳۷۵، ص ۱۵۲). طبق آموزه‌های اسلامی، انفاق، ایثار و مواسات در توزیع درآمد و ثروت مؤثرند. این تحقیق سعی دارد نقش هریک از این موارد را در توزیع درآمد و ثروت تبیین کند.

۲. نقش انفاق، ایثار و مواسات مالی در توزیع درآمد و ثروت

بعد از آشنایی با مفاهیم انفاق، ایثار، مواسات و توزیع درآمد و ثروت در جامعه نوبت به این مسئله می‌رسد تا نقش هرکدام از این کارها بر توزیع ثروت و درآمد بیان گردد. در این تحقیق سعی شده برخی از نقش‌هایی که این افعال دارند، بررسی گردد.

۲-۱. تضمین پرداخت داوطلبانه

از آنجاکه در تعالیم اسلامی، انگیزه درونی انسان نقش بسیار مهمی در ارزش‌گذاری اخلاقی یک فعل ایفا می‌کند و انفاق‌های واجب و مستحب نیز جنبه عبادی دارند، از این‌رو یک انگیزه قوی برای پرداخت آنها وجود دارد؛ زیرا در جامعه اسلامی عبادت وسیله‌ای جهت تقرب به سوی خداوند متعال و جلب رضایت الهی است. با توجه به اینکه ارتباط مستقیمی بین پرداخت انفاقات و رسیدن انسان به مقام قرب و رضایت الهی است، این امر می‌تواند تضمین خوبی برای پرداخت آن باشد.

۲-۲. تقویت قرابت و نزدیکی مردم با نظام اسلامی

مردمی که درون جامعه اسلامی تحت تأثیر فرهنگ برآمده از این مفاهیم قرار می‌گیرند و میزان توجه نظام اسلامی بر سطح معیشت خود را می‌بینند، درون خود حس مثبتی نسبت به این نظام پیدا می‌کنند. از یک طرف پرداخت‌کننده این امور، خود را منجی و فعال عرصه خدمت‌رسانی به نیازمندان می‌بیند و از طرف دیگر دریافت‌کنندگان انفاق، ایثار و مواسات، در سایه نظام حاکم بر این اجتماع، خود را بهره‌مند دیده

روبه‌رو هستند، خداوند متعال در اموال توانگران قوت و خوراک مستمندان را فرض و واجب کرده؛ و هیچ مستمندی گرسنه نماند، مگر به خاطر خودداری کردن و منع توانگری، خداوند بزرگ از آنان بازخواست آن را خواهد کرد (ارفع، ۱۳۷۹، حکم و مواعظ ۳۲۰، ص ۱۳۲۳). همچنین جهت حفظ دارایی، به دادن زکات اموال امر شده است (نهج‌البلاغه، ۱۳۹۰، حکمت ۱۴۶، ص ۴۷۰) که امنیت اقتصادی را به دنبال خواهد داشت.

در چنین وضعیتی اموری از جمله انفاق، ایثار و مواسات تا حدودی می‌توانند از بار فشار این مشکلات بکاهند و با جبران کاستی‌های ایجاد شده در واقع امنیت اقتصادی را به زندگی انسان برگردانند.

۲-۶. کاهش فاصله طبقاتی

نقش انفاق، ایثار و مواسات، در تقویت عدالت اقتصادی و کاهش فقر ثمرات دیگری را هم به دنبال خود خواهد آورد. عموماً نابرابری‌های موجود در جامعه بر اثر نابرابری در توزیع ثروت و درآمد است. اصل نابرابری از مقتضیات توزیع نابرابر ثروت و درآمد است. ما در این مجال به دنبال بیان این مطلب نیستیم که نابرابری در یک جامعه باید وجود داشته باشد یا نه؛ اما اگر اختلاف سطح زندگی افراد در جامعه بین فقیر و غنی زیاد شد و فاصله طبقاتی بیشتر و بیشتر گشت، نمی‌تواند نشانه خوبی از وضعیت اقتصادی یک جامعه اسلامی باشد. انفاق، ایثار و مواسات، فاصله طبقاتی را کاهش می‌دهند؛ زیرا دریافت‌کنندگان کمک، عموماً افراد سطح متوسط به پائین جامعه هستند که از سهم کمتری از توزیع ثروت و درآمد برخوردارند.

۲-۷. تأمین اجتماعی

در نظام اقتصاد اسلامی رفع نیازهای افراد مستحق از دو طریق پیش‌بینی شده است؛ یکی از راه تکافل عمومی است که در آن افراد جامعه اسلامی نسبت به تأمین نیازهای حیاتی همدیگر مسئولیت دارند. براین اساس چنانچه نیازهایی مانند غذا، پوشاک، مسکن و... افرادی در جامعه مورد تهدید قرار گیرد، بر تمام مسلمانان واجب کفایی است که برای رفع نیاز آنها اقدام کنند. معیار تشخیص نیاز حیاتی و اولویت آنها جنبه عملی زندگی است که در زمان‌ها و مکان‌های مختلف متفاوت است. راه دیگر وظیفه دولت در تأمین سطح معیشت مناسب و وسایل زندگی افراد جامعه است و حد آن

شخص فقیری که دارای وضعیت اقتصادی پایین است از نگاه آموزه‌های اسلامی کسی است که ضروریات زندگی را ندارد و دارایی و درآمد او از سطح معمول و متوسط جامعه کمتر است. فقیر تنها شامل افرادی نمی‌گردد که به نان شب محتاج هستند، بلکه اگر فردی مثلاً به مسکن و ابزار کار نیازمند باشد ولی این امکان برایش فراهم نباشد که با کسب و کار خود این نیازها را تأمین کند نیز فقیر است (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، ص ۱۲۲).

اگر انفاق، ایثار و مواسات در جامعه رعایت شود موجب کاهش فقر و ازدیاد نعمت می‌گردد. از امام جعفر صادق ع روایت شده که وقتی آیه «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا» (قصص: ۴) (کسی که کار نیکی انجام دهد برای او پاداشی بهتر از آن است) نازل شد، پیامبر ص فرمودند: «رَبِّ زِدْنِي» که آیه «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا» (انعام: ۱۶۰)؛ (کسی که کار خیری انجام دهد برای او ده برابر پاداش است) نازل شد. باز پیامبر ص فرمودند: «رَبِّ زِدْنِي» که در ادامه این آیه نازل شد: «مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» (بقره: ۲۴۵) (کسی که انفاق کند، کثیر؛ یعنی چندین برابر دریافت می‌کند) منظور از کثیر نزد خداوند غیرقابل شمارش است (رجایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۱). شاید در نگاه ابتدایی کمک دادن به دیگران در قالب انفاق از دست دادن اموال باشد؛ اما طبق آیات قرآن کریم باعث کاهش فقر و ازدیاد نعمت می‌گردد.

در قرآن کریم مثال کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می‌کنند، همچون دانه‌ای دانسته شده که هفت خوشه برویند و در هر خوشه یکصد دانه باشد این ازدیاد نعمت به این مقدار اکتفا نشده است و در ادامه بیان شده؛ خداوند آن را برای هرکس که بخواهد چند برابر می‌کند، خداوند گشایشگری داناست (بقره: ۲۶۱).

۲-۵. امنیت اقتصادی

وقوع اتفاقات غیرارادی و غیرمنتظره در زندگی اجتماعی و اقتصادی، مانند سیل، زلزله و حتی تصادف یا هر حادثه دیگری که منجر به نقص عضو شده و باعث گردد درآمد یک شخص از بین رفته یا کاهش یابد و دیگر توان پاسخ‌گویی به هزینه‌های متعارف زندگی را نداشته باشد، امنیت اقتصادی وی را به خطر می‌اندازد و معیشت او را با مشکل مواجه می‌سازد.

جهت حفظ امنیت اقتصادی افرادی که با مشکلات اقتصادی

می‌شوند و مردم با رعایت آنها مستقیماً در توزیع ثروت و درآمد نقش ایفا می‌کنند. وجود واسطه‌های غیر لازم مشکلاتی را دربر دارد که در اقتصاد اسلامی با محوریت مردم این تقیصه برطرف می‌گردد. در اقتصاد متعارف جهت یاری رساندن به مردم از ارگان‌ها و سیستم‌های دولتی استفاده می‌گردد که معمولاً نیازمند نیروهای بسیاری است؛ مثلاً همین حجم چرخش مالی توسط انفاق ایثار و مواسات، اگر بر عهده دولت واگذار می‌شد، لازم بود تا تیمی از دولت در مرکز حکومت و در بخش‌های مختلف کشور درگیر ساماندهی آن شوند و گروهی هم واسطه حمل و نقل و هماهنگی باشند تا کمک‌ها به مقصد رسد. این امر لزوم ایجاد واسطه‌های بسیاری را اقتضا می‌کند که در سیستم مردمی حاکم بر انفاق، ایثار و مواسات این واسطه‌ها حذف می‌شوند.

۲-۹. ایجاد محبت و صمیمیت میان مردم

با تحقق انفاق، ایثار و مواسات در جامعه نوعی ارتباط محبت‌آمیز میان افراد جامعه از غنی و فقیر برقرار می‌گردد (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، ص ۳۹۳). حضور مستقیم مردم در امر توزیع و ایجاد نقش بلاواسطه برای آنها در امر توزیع ثروت نوعی همبستگی و محبت را در جامعه ایجاد و تقویت می‌کند.

ایجاد و تقویت محبت و رفاقت با نیازمندان و رواج صمیمیت با فقیران از جمله آموزه‌های مورد تأکید اسلام است؛ امام سجاد^ع در صحیفه سجادیه بیان می‌دارد: «ای خدای من، صحبت و رفاقت فقیران را محبوب من قرار ده و مرا بر دوستی و رفاقت‌شان با حسن صبر مؤید و موفق بدار» (خادم، ۱۳۹۰، ص ۱۵۹).

با پرداخت و انجام صحیح انفاق، ایثار و مواسات مالی افراد جامعه اسلامی نسبت به هم بی‌تفاوت نیستند و تا حد ممکن سعی در رفع نیازهای یکدیگر دارند. این امر تا آنجا مورد تأکید اسلام است که اگر فردی نسبت به حل مشکلات مسلمانان دیگر اهتمام نداشته باشد از سلک مسلمین خارج دانسته شده است (ر.ک: کلینی، ۱۳۸۸ق، ج ۲، ص ۱۶۴ ح ۵). از این رو مشاهده می‌گردد که مردم در جامعه اسلامی با فعالیت مستقیم در بخش توزیع ثروت محبت و صمیمیت بیشتری را میان خود احساس می‌کنند.

۲-۱۰. تسریع ظهور آثار توزیع ثروت

در نظام‌های مالیاتی غیراسلامی، همه مالیات‌ها، ابتدا به خزانه دولت

فراتر از نیازهای ضروری زندگی است (نمازی، ۱۳۸۷، ص ۳۵۱). تقویت هرچه بیشتر انفاق، ایثار و مواسات در بین مردم می‌تواند تأمین اجتماعی را در تکافل عمومی به عنوان راه اول، و وظیفه دولت به عنوان راه دوم، رونق بیشتری دهد.

یکی از فلسفه‌های تشریح زکات به عنوان یکی از مصادیق انفاق، تأمین زندگی فقرا و درماندگان است، به گونه‌ای که فشار و سختی زندگی را از آنان برطرف می‌کند (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، ص ۳۵۴). امام رضا^ع فرمودند: «همانا علت زکات، تأمین قوت نیازمندان می‌باشد» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۶، ص ۵، ح ۷).

علاوه بر انفاق‌های واجب انفاق‌های مستحب نیز در اسلام وجود دارد که مصادیق انفاق‌های مستحب دارای حد و مرزی نیست و با رشد فرهنگ دینی، به طور قطع، میزان آن در جامعه رشد پیدا خواهد کرد لذا می‌توان از آن برای رفع کمبود احتمالی انفاق‌های واجب برای رفع فقر استفاده کرد این انفاق‌ها در جایگاه منابع تأمین اجتماعی دارای ویژگی‌هایی از جمله عبادی بودن، دوطالبانه بودن و هستند که آنها را بر منابعی که در دیگر نظام‌های تأمین اجتماعی جهان است برتری می‌بخشد دایره انفاق‌های اسلامی آن قدر گسترده است که همه فعالیت‌های اقتصادی را پوشش می‌دهد بنابراین به صورت منبع قابل اطمینان برای تأمین اجتماعی تلقی می‌شوند (موسایی، ۱۳۸۷، ص ۴۲).

انفاق، ایثار و مواسات مالی سطوح پایین جامعه تا قشرهای بالای جامعه همه را دربر می‌گیرد. در مجموع ویژگی‌های بیان شده از این مفاهیم نشان می‌دهد در هر سطحی از وضعیت معیشت می‌توان در این امور شرکت داشت؛ حتی اگر فرد فقیر باشد با ایثار، انفاق‌های مستحب و مواسات، می‌تواند به توزیع ثروت و درآمد کمک کند و اگر ثروتمند باشد به طریق اولی با هر سه مورد بیان شده می‌تواند به عنوان منبعی قابل اطمینان جهت تأمین مالی مطرح باشد.

در همه جوامع انسانی بروز حوادث طبیعی مانند سیل، زلزله، آتش‌سوزی و وقوع مشکلات غیراختیاری مانند بیماری‌ها، تصادفات و اتفاقاتی از این دست، موجب می‌گردد برخی اشخاص نتوانند نیازهای زندگی خویش و افراد تحت تکفل خود را تأمین کنند. از جمله راه‌هایی که اسلام مانند دیگر ادیان آسمانی جهت حل این مشکل بیان داشته است انفاق است (موسویان، ۱۳۸۰، ص ۸۱).

۲-۸. حذف واسطه‌های غیر لازم

در روند اجرای انفاق، ایثار و مواسات، واسطه‌های غیر ضروری حذف

پرداخت‌ها به صورت داوطلبانه صورت می‌گیرد. لذا در انفاق‌های واجب که جنبه عبادی هم دارد، اگر به زور گرفته شوند تکلیف را ساقط نمی‌سازد. پرداخت این امور بدون دخالت مأمورین دولتی، موجب صرفه‌جویی در هزینه‌های توزیع، از جمله جمع‌آوری اطلاعات، محاسبات، وصول، توزیع و هزینه‌های فرصت سرمایه‌ای ثابتی مثل ساختمان اداری یا انبارهایی جهت نگهداری این کمک‌ها می‌شود.

در بحث مفهوم انفاق گذشت که انفاق واجب شامل خمس، زکات و دیگر پرداخت‌های واجب نیز می‌باشد. با این بیان در صورت وجود حکومت اسلامی و حاکمیت امام عادل، باید زکات را به امام داد و حاکم اسلامی آن را به موارد مصرف می‌رساند. حاکم موظف است به مأموران جمع‌آوری، نگهداری، حسابداری و توزیع زکات، سهمی از درآمد زکات را بپردازد، همچنین به افراد ضعیف‌الایمان و حتی غیرمسلمان برای جلب نظر آنان به سوی اسلام زکات می‌دهد و نیز تحت عنوان «فی سبیل الله» در سایر مواردی که به صلاح اسلام و مسلمین است، هزینه می‌کند (همان، ص ۳۵۶). پرداخت داوطلبانه به دولت کمک می‌کند تا در بخشی از هزینه‌هایی که جهت رسیدن به اهداف اقتصادی خود از جمله رفع فقر لازم است، صرفه‌جویی کند.

۲-۱۳. تعدیل ثروت

وجود انفاقات در جامعه اسلامی مانند وضع زکات و خمس از طرفی برای رفع نیازمندی‌های اقشار ضعیف جامعه و از سوی دیگر به منظور تحدید و کنترل ثروتمندان صورت گرفته است. این موارد مستقیماً در تعدیل ثروت تأثیر گذارند. از طرفی اسلام با تشویق به انفاق‌های مستحب و ایجاد روحیه برادری و تشویق به رسیدگی به یکدیگر از انباشته شدن فوق‌العاده ثروت در دست اغنیا جلوگیری کرده است (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، ص ۴۱۷ و ۴۱۸).

عدم توازن در امکانات و ظرفیت‌های موجود میان مردم که از دیرباز وجود داشته و فضای اقتصاد سرمایه‌داری حاکم بر جامعه، قشر ثروتمند را تقویت کرده و بر ضعف قشر فقیر می‌افزاید. حاکم شدن آموزه‌های اسلامی از جمله انفاق، ایثار و مواسات موجب می‌گردد فارغ از داشتن سرمایه، فرد مستحق دریافت کمک‌های مالی گردد. به عبارتی دیگر، در انفاق، ایثار و مواسات این افراد ثروتمند هستند که در نهایت بخشی از دارایی خود را در اختیار افراد بی‌بضاعت قرار می‌دهند و تعدیل ثروت میان اقشار مختلف رقم می‌خورد.

واریز می‌گردد و سپس به موارد مصرف منتقل می‌گردد. از این رو پرداخت‌کننده آثار کار خویش را به زودی نمی‌بیند (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، ص ۳۹۳)؛ اما در جامعه اسلامی با فعالیت و حضور مردم در امر توزیع ثروت و کم شدن نقش دولت، شاهد ظهور سریع‌تر آثار توزیع ثروت در جامعه هستیم. این امر توزیع ثروت و درآمد را سرعت می‌بخشد و رونق بیشتری در معیشت جامعه ایجاد می‌کند.

۲-۱۱. اشتیاق مردم به توزیع ثروت

معمولاً در نظام‌های اقتصادی متعارف، جهت توزیع ثروت از ابزار مالیات‌ها استفاده می‌گردد که با اجبار دولت از مردم اخذ می‌گردد. این امر جنبه‌های منفی فراوانی داشته و گاهی اوقات موجب اعتراض و خشم مردم می‌گردد و در نهایت عدم تمایل مردم به پرداخت مالیات را به دنبال خواهد داشت. اما در جامعه اسلامی، مردم جهت به دست آوردن رضایت الهی و انجام تکلیف، داوطلبانه با قصد قربت این فعل را انجام می‌دهند که اجباری از جانب حکومت در آن نیست. این فضا باعث ایجاد اشتیاق مضاعفی میان مردم می‌گردد که جنبه‌های مثبتی را نیز به دنبال دارد.

شیوه پرداخت در امور مذکور با حضور مستقیم مردم، موجب می‌گردد تا پرداخت‌کننده از آثار و نتایج توزیع ثروت در جامعه اطلاع مستقیم داشته باشد و با این روش اشتیاق بیشتری به توزیع ثروت به دست آورد. این در صورتی است که اگر کار به دست دولت انجام می‌گرفت، ممکن بود شک و شبهه‌هایی نسبت به وصول این امور به نیازمندان واقعی پدید آید و در این صورت مشکلاتی را برای توزیع ثروت به وجود آورد.

حضور مستقیم مردم در انجام این امور به دنبال خود نظارت و بررسی مستقیم پرداخت‌کننده را به دنبال دارد که هم هزینه‌های نظارت دولتی را کاهش می‌دهد و هم از طرفی افراد تشویق می‌گردند تا در امر توزیع ثروت حضوری فعال‌تر داشته باشند.

۲-۱۲. صرفه‌جویی در هزینه‌های توزیع

همواره توزیع ثروت، هزینه‌هایی برای حکومت‌ها ایجاد می‌کند. اسلام با تشویق به اموری مانند انفاق، ایثار و مواسات، پرداخت آنها را داوطلبانه قرار داده، که طبعاً نتیجه آن ایجاد کمترین هزینه برای وصول و توزیع آنها می‌باشد (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، ص ۳۸۳). این

۲-۱۴. تعدیل توزیع ثروت و درآمد

شیوه دریافت مالیات‌ها در برخی از جوامع به صورتی است که بر قشر ضعیف جامعه فشارهایی را وارد می‌سازد و در بلندمدت شاهد فقر بیشتر مردم مستضعف می‌گردد. کم کردن وزن پرداخت مالیات‌ها از جانب سطح ضعیف جامعه می‌تواند به تعدیل توزیع ثروت و درآمد کمک کند؛ زیرا میزان شرکت داشتن افراد جامعه در توزیع می‌بایست براساس سهم آنان در دریافت ثروت و درآمد باشد.

اصل اخوت و برادری در جامعه توحیدی اصلی انسانی، اخلاقی، عاطفی، اجتماعی و اقتصادی است. این امور تنها اصلی ذهنی و اخلاقی نیستند؛ بلکه لوازم و آثار واقعی و ملموسی دارد که مدرسانی به یکدیگر و دستگیری به مؤمنان از جمله آنهاست (خلیلیان اشکذری، ۱۳۸۴، ص ۱۴۹). اسلام زمینه‌های مناسبی را برای توزیع عادلانه درآمد و ثروت فراهم کرده است؛ به شیوه‌ای که با رعایت آنها هیچ‌گاه درآمدها و ثروت‌های جامعه نزد عده‌ای اندک انباشته و متمرکز نمی‌گردد. از سویی دیگر، موانع توزیع عادلانه را مورد توجه قرار داده و اشخاص را از آنها برحذر داشته است (همان، ص ۱۵۳).

در اقتصاد اسلامی، افراد فقیر از پرداخت انفاق‌های واجب معاف هستند و هیچ‌گونه الزامی برای انفاق‌های مستحب نیز ندارند و نوعاً هم شاید نتوانند انفاق‌های مستحب داشته باشند. بنابراین طبقه‌های ثروتمند و متوسط به بالا، مشمول پرداخت این انفاق‌ها هستند و این به تعدیل توزیع ثروت و درآمد کمک می‌کند (موسایی، ۱۳۸۷، ص ۴۲).

۲-۱۵. کاهش مشکلات و معضلات اجتماعی

شیوه پرداخت انفاق، ایثار و مواسات مالی و ویژگی‌هایی که برای آنها در باب توزیع ثروت بیان شد، باعث می‌گردد تا افراد نسبت به هم توجه بیشتری داشته باشند. این اهتمام خود به خود باعث می‌گردد در صورت اطلاع یافتن افراد از وجود مشکلات دیگری غیر از فقر مالی و با توجه به گستره معارف اسلامی، از جمله حق اخوت، حق همسایگی و...، همت خود را به کار گیرند تا در راستای برطرف شدن مشکلات مذکور نقش‌آفرین باشند.

نتیجه‌گیری

با توجه به بیان مفهوم انفاق، ایثار و مواسات مالی و تبیین جایگاه توزیع در اقتصاد، برخی از پیامدهای مثبت موارد فوق در جامعه

اسلامی به قرار ذیل است:

۱. تضمین پرداخت؛ ۲. تقویت قرابت و نزدیکی مردم با نظام اسلامی؛ ۳. عدالت اقتصادی؛ ۴. کاهش فقر؛ ۵. امنیت اقتصادی؛ ۶. کاهش فاصله طبقاتی؛ ۷. تأمین اجتماعی؛ ۸. حذف واسطه‌های غیرلازم؛ ۹. ایجاد محبت و صمیمیت میان مردم؛ ۱۰. تسریع ظهور آثار توزیع ثروت؛ ۱۱. اشتیاق مردم به توزیع ثروت؛ ۱۲. صرفه‌جویی در هزینه‌های توزیع؛ ۱۳. تعدیل ثروت؛ ۱۴. تعدیل توزیع ثروت و درآمد؛ ۱۵. کاهش مشکلات و معضلات اجتماعی.

تعالیم اسلامی در بخش انفاقات، آموزه‌هایی را جهت سامان بخشیدن به آن بیان داشته که در بین مردم رواج دارد، اما برای تقویت مفاهیم دیگر؛ یعنی ایثار و مواسات، شایسته است تبلیغ و تبیین بهتری در میان مردم صورت گیرد. نهادهای مرتبط با این امر مانند سازمان تبلیغات اسلامی، وزارت ارشاد، مساجد، هیئات مذهبی، آئمه جمعه و... می‌توانند در امور تبلیغی خود به این مفاهیم وزن بیشتری دهند تا شاهد پیرنگ شدن هرچه بیشتر این امور و بهبودی وضعیت توزیع ثروت و درآمد در جامعه اسلامی باشیم.

.....منابع

- نهج البلاغه، ۱۳۹۰، ترجمه محمد دشتی، چ پنجاه و سوم، قم، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین (ع).
- ارفع، سید کاظم، ۱۳۷۹، ترجمه روان نهج البلاغه، تهران، فیض کاشانی.
- افراسیاب پور، علی اکبر، ۱۳۸۹، «اخلاق در مصباح الهدایه»، اخلاق، ش ۲۲، ص ۶۹-۹۲.
- ایروانی، جواد، ۱۳۹۰، زکات باطنی، مشهد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
- بابایی، احمد علی، ۱۳۸۲، برگزیده تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- بروجردی، ابراهیم، ۱۳۸۸، تفسیر جامع، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- بیات، اسدالله، ۱۳۶۹، نظام اقتصادی اسلام، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی.
- جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۹۴، مفاتیح الحیات، قم، اسراء.
- حرعاملی، محمد بن حسن، ۱۴۰۹ق، وسائل الشیعه، چ ششم، تهران، آل البیت.
- خادم، لطف الله، ۱۳۹۰، صحیفه کامله سجادیه، ترجمه مهدی الهی قمشاهی، مشهد، انتظار مهر.
- خلیلیان اشکذری، محمد جمال، ۱۳۸۴، شاخص های توسعه اقتصادی از دیدگاه اسلام، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع).
- دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، مبانی اقتصاد اسلامی، چ سوم، تهران، سمت.
- رجایی، سید محمد کاظم با همکاری گروه اقتصاد، ۱۳۸۶، معجم موضوعی آیات اقتصادی قرآن، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع).
- شوقی الفنجری، محمد، ۱۳۸۱، «مبانی نظری توزیع عادلانه»، ترجمه یوسف محمدی، اقتصاد اسلامی، ش ۷، ص ۱۳۷-۱۶۰.
- صدر، سید محمد باقر، ۱۳۷۵، اقتصادنا، قم، مکتب الاعلام الاسلامی.
- صدوق، محمد بن علی، ۱۳۵۵، عیون اخبار الرضا، تهران، اسلامیه.
- عیوضلو، حسین، ۱۳۷۵، «توزیع کارکردی نظریه ای در روش اسلامی توزیع درآمد بین عوامل تولید»، دین و ارتباطات، ش ۳، ص ۱۵۱-۱۶۸.
- فیض مشکینی، علی، ۱۳۶۲، «نکاتی پیرامون سخاوت، ایثار، تبعیض و (عرفان عملی در اسلام)»، جهاد، ش ۵۱، ص ۲۰-۲۱.
- کاشانی، حامد رحمت، ۱۳۸۶، فرهنگ سخنان رسول خدا (ص)، ترجمه حامد فاضلی و حامد رحمت کاشانی، تهران، پیام عدالت.
- کاشانی، عزالدین محمود، ۱۳۹۴، مصباح الهدایه و مفتاح الکفایه، تصحیح جلال الدین همایی، تهران، سخن.
- کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۸۸ق، الکافی، تهران، مکتبه الاسلامیه.
- مجلسی، محمد باقر، ۱۴۰۳ق، بحار الانوار، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- مکارم شیرازی، ناصر و دیگران، ۱۳۶۶، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- موسایی، میثم، ۱۳۸۷، «جایگاه انفاق و خاستگاه اجتماعی - اقتصادی آن؛ مطالعه موردی شهر بهبهان»، اقتصاد اسلامی، ش ۳۰، ص ۳۹-۶۸.
- موسویان، سید عباس، ۱۳۸۰، «انفاق قرآنی و ابزارهای مالی مناسب آن در عصر حاضر»، اقتصاد اسلامی، ش ۲، ص ۸۱-۹۲.
- نمازی، حسین، ۱۳۸۷، نظام های اقتصادی، چ پنجم، تهران، شرکت سهامی انتشار.